You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers, research institutes, and various content providers

Source: Astra Salvensis - revista de istorie si cultura

Astra Salvensis - review of history and culture

Location: Romania

Author(s): Irina Petrea-Sullivan

Title: ROLUL EDUCAŢIEI RELIGIOASE ÎN FORMAREA CARACTERULUI COPIILOR

The Role of Religious Education in the Formation of Children's Character

Issue: 9/2017

Citation style: Irina Petrea-Sullivan. "ROLUL EDUCAŢIEI RELIGIOASE ÎN FORMAREA CARACTERULUI COPIILOR". Astra Salvensis - revista de istorie si cultura 9:73-82.

https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=576837

CEEOL copyright 2026

Irina Petrea-Sullivan

ROLUL EDUCAŢIEI RELIGIOASE ÎN FORMAREA CARACTERULUI COPIILOR

The Role of Religious Education in the Formation of Children's Character

PhD. Candidate Irina Petrea-Sullivan
"Babeş-Bolyai" University, Cluj-Napoca

Abstract. *Family and educational systems' main purpose is to socialize and form the personality of a child. Unfortunately, parents and teachers in most situations are distracted by alternative expectations and societal pressures: to help them become smart, competitive, rich, famous, successful, happy (etc.). Parents wish to help their children develop their abilities, talents, and self-understanding, but this desire tends to forget the importance of developing a child's character as the basic structure of their personality. Parents strive to give children a better life, but don't do enough to help children discover their spiritual lives and deepen their relationship with God. Many teachers believe that issues of spirituality are developed outside the classroom, but this writer argues that children need access to spiritual and/or religious influences for holistic development. Basic psychological experiments agree. One experiment is called "Princess Alice is watching you" and proves that children respond to invisible perceptions. The children in this experiment are told that "Alice" is watching them and will report everything they do. Although they had no evidence of "Alice's" presence, the children behaved better when told she is watching. This experiment challenges us to meditate on how children's behavior is shaped by the belief that God is with them, watching over them, and in constant relationship with them.*

Keywords: *education, pro-social character, spiritual life, psychology, religious education.*

Introducere

Ori de câte ori întreb părinţii în legătură cu scopul pe care îl urmăresc în educaţia copiilor lor, primesc răspunsuri diferite, în funcţie de educaţia şi istoria lor de viaţă, de convingerile şi de credinţele lor. Cel mai adesea, părinţii îşi doresc să aibă *"un copil sănătos şi fericit"*, un copil care*"să aibă succes în viaţă"*, pe cineva *"să îmi poarte de grijă la bătrâneţe", "să ducă mai departe afacerea familiei" etc.* Sunt însă şi părinţi destui care nu şi-au fixat niciun scop şi nici nu se gândesc la vreun scop, considerând că cei mici "*cresc oricum, trebuie doar să le dai de mâncare şi să ai grijă de ei".* Puţini părinţi mai răspund precum odinioară obişnuiau părinţii şi bunicii lor: *"Să ajungă om cu "O" mare"*, adică să fie un om integru, cu un caracter prosocial.

Există destule momente în viaţa oricărui părinte când acesta se poate simţi excedat de o problemă (sau de mai multe) în educaţia copilului său. Unii părinţi preferă să încerce la nimereală soluţii, alţii recurg la criticism, cicăleală şi chiar la bătaie, iar alţi părinţi încep să răscolească în tot noianul de informaţii despre educaţia parentală, căutând tehnici şi metode eficiente şi avizate psihologic. Există însă în prezent o mulţime de curente şi stiluri de parentaj izvorate din culturi şi tradiţii diferite şi nici psihologii nu se pun cu toţii de acord în multe privinţe privind educaţia copilului. Confuzi şi demoralizaţi, părinţii în căutare de soluţii pot pierde din vedere esenţialul: scopul educaţiei! Până la urmă, dacă reducem totul la esenţă, vedem că scopul educării copilului este buna întocmire a personalităţii sale, în mod deosebit formarea sa caracterială.

Definit adesea, drept "pecete" sau "amprentă" a comportamentul

CEEOL copyright 2026

CEEOL copyright 2026

individului, un mod specific de a fi, caracterul este acea componentă a personalităţii care vizează suprastructura socio-morală. Prin urmare, caracterul vizează însăşi calitatea de fiinţă socială a omului, fiinţă care trăieşte alături şi împreună cu semenii săi. De aceea, ori de câte ori unui părinte confuz i se acordă sprijin de specialitate în a-şi regăsi "busola internă" şi să redescopere cum ar vrea să îşi educe copilul apar o serie de întrebări la care e invitat să reflecteze pentru a răspunde: *Cum ai vrea să fie partenerul tău de viaţă? Cum ai vrea să fie prietenii tăi, vecinii, colegii, şefii tăi? Ce fel de oameni ţi-ai dori să se ocupe de contul tău bancar, de sănătatea ta, ce fel de oameni ţi-ai dori să conducă destinele comunităţii şi ţării tale?*. Ce ne dorim cu toţii de la aceste persoane? Integritate morală, generozitate, compasiune, empatie, altruism, onestitate, corectitudine, hotărâre, hărnicie, devotement, capacitate de a ajuta, de a ierta, de a oferi afecţiune, prietenie. Adică, să fie OM, aşa cum spuneau bătrânii noştri!

Propagandiştii comunişti utilizau o sintagma greu priceptibilă: "omul nou"! Aceiaşi lideri făceau vorbire despre figurile esenţiale ale istoriei noastre naţionale ca despre nişte eroi, ceea ce pentru un copil era greu de înţeles (de ce era cazul să devenim "oameni noi" dacă trecutul era plin de asemenea figuri glorioase? Ce era în neregulă cu "omul vechi"?). Confuzia a fost spulberată într-o zi chiar de către tovarăşa învăţătoare care s-a exprimat clar şi răspicat că "Nu există Dumnezeu! Numai oamenii proşti din vechime credeau în supranatural pentru că ştiinţa nu putea explica fenomele naturii, dar *omul nou* este educat, cunoaşte tainele universului şi nu mai are nici fricã şi nici nevoie de Dumnezeu!" Cu alte cuvinte, omul vechi credea în Dumnezeu, iar omul nou era fără de Dumnezeu! Spre exemplificare detaliem din experienţele proprii:

"Ateismul meu mi-a adus iniţial satisfacţia de a fi provocat reacţii puternice, de şoc, groază şi nedumerire, la cei din jurul meu. M-am bucurat de atenţia primită şi de convingerea că eram "un om nou", adica un om deştept, educat. S-a întâmplat însă ca într-o seară ploioasă şi rece mama să întârzie să vină acasă nefiresc de mult, fiind prinsă la serviciu într-o şedinţă despre care nu putuse să ne anunţe, aşa încât, după un timp, am început să mă îngrijorez. La un moment dat, mă cuprinsese o frică teribilă să nu i se fi întâmplat ceva rău şi, fără să mai stau pe gânduri, am început să mă rog la icoana Maicii Domnului (pe care o aveam întotdeauna acasă) pentru ca aceasta să vegheze asupra mamei mele şi să o aducă acasă curând. Nu a mai durat mult până când mama s-a întors obosită şi flămândă, dar bucuroasă că şedinţa de partid se terminase "ca la un semn" după discuţii interminabile. Am realizat atunci că exista ceva mai presus de vorbele învăţătoarei şi de toată ştiinţa din lume. M-am ruşinat în sinea mea pentru scurta-mi rebeliune ateistă şi am înţeles câtă nevoie aveam de Bunul Dumnezeu, cât de neputincioşi eram noi, oamenii, cu toată ştiinţa noastră, şi cât de mare este puterea rugăciunii".

"Prinţesa Alice" şi nevoia noastră fundamentală de Dumnezeu. Rolul educaţiei religioase în formarea caracterului copiilor

Un experiment psihologic menit să testeze dacă oamenii se comportă mai bine din punct de vedere moral atunci când nutresc convingerea că există o fiinţă divină, omniprezentă şi omniscientă, care îi vede şi le ştie toate faptele a fost

CEEOL copyright 2026

CEEOL copyright 2026

propus şi condus în 2010 de psihologii Jarred Piazza, de la School of Psychology, Universitatea Kent, Jesse M. Bering, Institute of Cognition and Culture, Queen's University din Belfast, şi Gordon Ingram, de la Interactions Lab, School of Management, Universitatea Bath. Concluziile lor au fost publicate în Journal of Experimental Child Psychology xxx (2011) xxx–xxx: *"Princess Alice is watching you": Children's belief in an invisible person inhibits cheating"*. Jared Piazza şi colegii săi de la Universitatea din Kent, Canterbury, Marea Britanie, au conceput experimentul, sub forma unui joc-întrecere de tip "loveşte ţinta," la care au luat parte 39 de voluntari, copii din Belfast, cu vârste cuprinse între cinci şi nouă ani. Regulile jocului în număr de trei erau atât de stricte, încât pentru a câştiga, mulţi copii ar fi fost nevoiţi să trişezi. În timp ce erau filmaţi în secret, fiecare copil a jucat jocul, o dată cu un adult în cameră, o dată singur, nesupravegheat, şi o dată lăsat în cameră sub supravegherea invizibilei Prinţese Alice pentru care a fost adus un scaun special. Înainte de a începe experimentul, fiecare copil a fost întrebat dacă el crede cu adevărat în existenţa Prinţesei Alice. Dintre cei 11 copii care au crezut în prezenţa ei, doar unul a trişat în prezenţa ei. Din grupul celor 7 copii "necredincioşi", 5 au trişat atunci când au fost lăsaţi nesupravegheaţi, dar nu mai înainte de a verifica totuşi dacă nu cumva Alice chiar era prezentă în cameră, trecând mâna prin dreptul scaunului unde se presupunea că stă aşezată. Rezultatele experiementului au arătat că acei copii care au crezut în prezenţa invizibilei Alice au trişat mai puţin decât cei care au şi-au îndeplinit sarcina în absenţa unei persoane care să îi supravegheze. Copiii care au crezut în prezenţa invizibilă au rezistat mai mult tentaţiei de a trişa decât cei care au îndeplinit aceeaşi sarcină în prezenţa unui adult care îi supraveghea. Spre deosebire de aceştia, majoritatea copiilor sceptici au trişat la un moment dat. Prin urmare, atunci când copiii cred într-o prezenţă invizibilă care îi supraveghează, au tendinţa de a se comporta corect şi se tem să trişeze.[1]

Vârsta este un element important în experimentul lui Piazza. Copiii mai mari (de 8-9 ani) au reuşit să reziste mai mult decât copiii mici (5-6-7 ani) tentaţiei de a trişa. În prezenţa adultului care îi supraveghea, copiii mai mari au comis mai puţine greşeli decât în prezenţa imaginarei Alice sau decât atunci când au fost lipsiţi de supraveghere, în timp ce copiii de vârste mici au comis mai multe greşeli în îndeplinirea sarcinii în prezenţa adultului decât în prezenţa imaginarei Alice.

Alte experimente psihologice întreprinse anterior celui al lui Piazza şi colegii săi au sugerat că credinţele şi convingerile în puteri supranaturale îi determină pe adulţi să aibă comportamente altruiste şi să respecte mai atent normele sociale. De pildă, psihologul canadian Bering şi colegii săi au condus în 2005 un experiment în care subiecţii (studenţi) au participat la o întrecere, similar copiilor din experimentului lui Jarred Piazza, numai că în locul prinţesei Alice, exprimentatorii s-au folosit de o… stafie! Rezultatele au fost foarte asemănătoare celor înregistrate

[1] J. Piazza et al., "*Princess Alice is watching you: Children's belief in an invisible person inhibits cheating*", în *Journal of Experimental Child Psychology,* 2011, doi: 10.1016/j.jecp.2011.02.003, accesat 16. 09. 2016.

CEEOL copyright 2026

CEEOL copyright 2026

de Piazza. Experimentul altor psihologi canadieni - Shariff şi Norenzayan[2] - aratã cã, atunci când adulţii sunt mai întâi "primeniţi" cu ajutorul unor cuvinte cu conotaţii religioase, au tendinţa de a fi generoşi în jocul economic pe care l-au jucat imediat dupã faţã de cei cãrora li se vorbise mai înainte doar în termeni neutri.

Psihoterapeuţii cunosc din practicã beneficiile pe care credinţa în Dumnezeu le are pentru sãnãtatea psihicã a individului, pentru personalitatea şi conduita sa. Credinţa în Dumnezeu este sanogenã, conferind individului o mai bunã rezilienţã şi o gândire constructivã, realistã şi raţionalã. Prin contrast, ateii şi persoanele puţin credincioase sunt adesea anxioase, hipervigilente, dornice sã controleze mediul şi frustrate atunci când nu reuşesc. Duhovnicii numesc, de pildã, tulburarea de anxietate drept "grija de multe" şi cunosc din vechi timpuri cât este de dãunãtoare individului atât în plan fizic, cât şi psihic. Depresia este astãzi una dintre cele mai rãspândite tulburãri psihice. Marii depresivi trãiesc cu senzaţia unui vid imens pe care nu reuşesc sã îl mai umple cu lucruri lumeşti. Nimic nu mai face niciun sens pentru ei, nimic nu îi mai motivează.

Omul credincios acceptã cã nimic din tot ceea ce este omenesc nu durează şi nimeni nu poate controla mediul 100%, de aceea interpretează situaţiile de viaţã într-un mod echilibrat şi realist, acceptând ceea ce nu poate schimba. Omul credincios ştie cã Dumnezeu i-a lãsat liberul arbitru, prin urmare nu are o viziune fatalistã, pasivã asupra vieţii, ci are curajul sã schimbe ceea ce poate schimba. Desigur, are nevoie şi de suficientã înţelepciune pentru a putea deosebi ceea ce poate schimba de ceea ce nu poate schimba. Credinţa în Dumnezeu dã individului sens chiar şi atunci când nimic nu mai pare cã face sens, ajutându-l sã traverseze cu înţelepciune şi maturitate schimbãrile şi crizele din viaţa sa. Credinţa în Dumnezeu conferã individului un locus de control intern şi o moralã superioarã. Cel ce crede în Dumnezeu, aşa cum aratã şi experimentul, nu are nevoie sã fie pãzit de alţi oameni ca sã respecte convenţiile sociale şi morale. Ştie cã nu poate ascunde nimic faţã de Dumnezeu, aşa cã nu va fura nici atunci când alţii îl îmbie, nici când i se ofera pe tavã ocazia; nu va înşela pe nimeni chiar şi în absenţa unui contract scris, pe când omul fãrã de Dumnezeu, se poate gândi la cum sã îşi încalce obligaţiie şi sã evite sancţiunile chiar din momentul întocmirii înscrisului respectiv. Credinţa în Dumnezeu conferã individului o stimã de sine sãnãtoasã, între aroganţa omului dominator şi lipsa de încredere a timidului. Astfel, individul îşi priveşte locul sãu în lume nu doar în relaţie cu ceilalţi membrii ai societãţii, ci şi cu divinitatea. A face rãu oamenilor şi naturii devine un act de agresiune chiar împotriva Creatorului. Respectul de sine şi respectul faţã de ceilalţi şi faţã de mediu îşi trag izvorul din respectul faţã de Creator şi sunt o bazã solidã pentru asertivitatea acestei persoane. Credinţa în Dumnezeu aduce umanitatea în fiecare individ şi îl plasează pe individ în umanitate. Înţelegerea naturii imperfecte a firii umane se împleteşte natural cu acceptarea limitelor şi a diversitãţii oamenilor şi deschide calea iubirii şi iertãrii de

[2] A.F. Shariff, & A. Norenzayan, "God is Watching You: priming God concept increases prosocial behavior in an anonymous economic game", în *Psycholocical Science*, Septembrie 2007, p. 803-809.

CEEOL copyright 2026

CEEOL copyright 2026

sine şi de celălalt. Literatura universală ne-a lăsat o galaxie de personaje memorabile, între care inspectorul de poliţie Javert[3] şi ocnaşul Jean Valjean. Javert este cetăţeanul model al unei lumi lipsite de umanitate şi de Dumnezeu: inteligent, educat, corect, onest, incoruptibil, capabil, devotat sistemului. El apără legea cu orice preţ, curajos, perseverent şi tenace. În ochii lui, un om care a furat o pâine pentru că era flămând nu are nicio scuză şi va rămâne pentru totdeauna un rebut al societăţii, un element corupt ce trebuie izolat pentru totdeauna de restul lumii. Apologeţii doctrinelor totalitare s-au străduit din răsputeri să croiască "oameni noi" după modelul acestui personaj, oameni care să funcţioneze impecabil pentru sistem, dar complet inuman. Javert este atât de inuman, încât nu poate accepta nici bunătatea, iertarea şi salvarea care îi vin fără să le solicite chiar de la omul pe care l-a urmărit şi duşmănit fără încetare, provocându-i nenumărate suferinţe. Se sinucide neputând accepta umanitatea şi superioritatea lui Valjean. Pe de altă parte, umilul Jean este un individ simplu, sărac, slab la virtute, josnic, instinctual, dar ceea ce îl va schimba complet redându-l umanităţii este întâlnirea cu Dumnezeu prin intermediul monseniorului Bienvenu. Javert este un cetăţean model, obserdat de dreptate, dar incapabil de iertare, compasiune şi afecţiune, deşi trecea drept un creştin adevărat. Valjean este un individ umil care îl ia pe Dumnezeu drept în inima sa, nejudecând pe nimeni, preocupat de a face bine şi de a-şi ajuta semenii.

Experimentele lui Piazza[4], Shariff şi Norenzayan[5], Bering[6], McLeod & Shackelford (2005), Sosis&Ruffle (2004) menţionate mai sus ne arată cât de mare este nevoia de Dumnezeu nu doar la nivel personal, ci la nivel social, în educarea copiilor noştri, în formarea caracterului prosocial al individului şi, implicit, în crearea unei societăţi civilizate, umane, echitabile. Studiile ne arată că psihopatia, o tulburare de personalitate caracterizată prin persistenţa comportamentelor antisociale, lipsa empatiei şi remuşcării, incapacitatea de a învăţa din greşeli, tendinţe egoiste, nevoia de a fi stimulat de comportamente de risc, o capacitate mult diminuată de a simţi emoţii autentice, de a se teme. Are o incidenţă ce variază în jurul valorilor de 3% din totalul populaţiei de sex masculin şi 1% din totalul populaţiei de sex feminin (conform cercetărilor făcute în SUA). Un psihopat este, pe scurt, un individ lipsit de conştiinţă şi căruia îi place să îşi exercite puterea asupra semenilor, ceea ce îl transformă într-un prădător.

Psihopatia este o tulburare de personalitate deosebit de gravă prin efectele pe care le are pentru societate. Din nefericire, nu poate fi diagnosticată la copii

---

[3] Inspectorul Javert şi ocnaşul Jean Valjean sunt personaje principale în romanul „Mizerabilii" a lui Victor Hugo. Cf. Victor Hugo, *Mizerabilii,* vol. 1-4, trad. Lucia Demetrius, Tudor Marinescu, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1969.

[4] J. Piazza et al., "*Princess Alice is watching you: Children's belief in an invisible person inhibits cheating",* în *Journal of Experimental Child Psychology,* 2011, doi: 10.1016/j.jecp.2011.02.003, accesat 16. 09. 2016.

[5] A.F. Shariff, & A. Norenzayan, "God is Watching You: priming God concept increases prosocial behavior in an anonymous economic game", p. 803-809.

[6] J. Bering, "The Cognitive Psychology of Belief in the supernatural", în *American Scientist,* martie-aprilie, 2006, p. 142-149.

CEEOL copyright 2026

CEEOL copyright 2026

întrucât personalitatea lor este în formare. Mult timp s-a crezut cã toţi oamenii se nasc buni, aceastã tulburare fiind rezultatul unor traume produse în fragedã copilãrie, a unor pãrinţi abuzivi, a lipsei de afecţiune la vârste fragede şi cã, prin urmare, o terapie a iubirii ar fi suficientã pentru a le reda psihopaţilor umanitatea.

Cercetãrile psihologului canadian Robert Hare[7] au rãsturnat însã aceste concepţii. Studiile sale din anii 80-90 pun în evidenţã faptul cã persoanele care suferã de tulburare de personalitate antisocialã reprezintã 20% din numãrul celor aflaţi în detenţie, dar sunt responsabili de 50% din cele mai grave crime şi delicte comise. În plus, Hare a arãtat cã existã o mult mai amplã populaţie de aşa numiţi „psihopaţi-subclinici", care nu ajung sã facã închisoare niciodatã, deşi sunt adesea la limita legii prin comportamentele şi faptele lor şi, cu certitudine, încalcã uneori norme sociale, reguli instituţionale şi legi, dar pot sã îşi ascundã urmele: soţi bãtãuşi, manageri de top manipulatori, politicieni corupţi, avocaţi şi chirurgi care îşi trateazã clienţii şi pacienţii ca nişte mici dumnezei.

Un alt expert canadian, Dr. Paul Babiak[8], afirmã cã psihopaţii sunt motivaţi de dorinţa patologicã de a câştiga mereu şi cu orice preţ, de nevoia exageratã de stimulare şi de înclinaţia de a face rãu altora, neputând rata nicio ocazie care li se oferã. Cauzele acestei tulburãri de personalitate pot fi atât genetice, cât şi de mediu. Cauza neurofiziologicã psihopatiei a fost pusã în evidenţã de studii recent efectuate de experţi în neuroştiinţe: diminuarea în volum a amigdalei, acea parte din creier rãspunzãtoare de condiţionarea aversivã şi învãţarea instrumentalã, precum şi de "decodarea" expresiiilor faciale asociate fricii şi tristeţii Morgan A.B., Lillenfield S.O[9]. au sugerat cã o altã cauzã posibilã este o disfuncţie a cortexului prefrontal, lucru pus în evidenţã de cercetãrile lor efectuate pe criminali deosebit de violenţi.

În terapie, psihopaţii sunt deosebiţi de rezistenţi, întrucât nu considerã cã au o problemã, ci cã ceilalţi oameni sunt de vinã; sunt insensibili la pedepse şi nu pot înţelege emoţiile celorlalţi (sunt imbecili emoţionali). Încearcã şi adesea reuşesc sã pãcãleascã chiar şi terapeuţi experimentaţi întrucât pot mima convingãtor convingeri şi emoţii pe care nu le au şi pot manipula cu deosebitã abilitate şi fãrã niciun scrupul punctele vulnerabile ale fiecãrei persoane. Tendinţa naturalã a acestor indivizi este de a ajunge în poziţii de putere şi control de unde îşi vor putea satisface din plin nevoile şi trebuinţele egoiste, adesea îndreptate împotriva celorlalţi. Studiile au pus în evidenţã cã anumite profesii şi job-uri atrag în mod

---

[7] Robert D. Hare, psiholog canadian, expert în psihologie criminalã, autor al testului de psihopatie care îi poartã numele, autor a numeroase studii pe probleme de psihopatie, dintre care cel mai cunoscut este *„Without Conscience: The Distrubing World of the Psychopaths Among Us,* New York, Guilford Press, 1999.

[8] Dr. Paul Babiak, coach şi consultant canadian pe probleme de leadership şi management expert în psihologie industrialã. Cf. P. Babiak, & R. t. D. Hare, R.t D., *Snakes in Suits: When Psychopaths Go to Work*, New York, Harper Business, 2006;

[9] A. B. Morgan, S. O. Lillenfield, "A meta-analytic review of the relation between antisocial behavior and neuropsychological measures of executive function", în *Clinical Psychology Review* XX (2000), p. 113 -136.

CEEOL copyright 2026

CEEOL copyright 2026

natural un număr mai mare de psihopaţi decât altele: politică, managementul superior din companiile multinaţionale, avocatură, televiziune şi mass media, vânzări, chirurgie, poliţie, funcţionari publici. La polul opus, profesiile care atrag cei mai puţini psihopaţi sunt cele de asistent social şi psihoterapeut.

Psihologii şi experţii în neuroştiinţe ne atrag atenţia asupra faptului că psihopaţii şi sociopaţii (cei la care tulburarea de personalitate antisocială s-a instalat ca urmare a mediului în care au crescut) nu pot fi diagnosticaţi cu acurateţe decât la maturitate, după ce personalitatea lor s-a cristalizat deja şi când prea puţine lucruri se mai pot schimba. Tocmai de aceea specialiştii insistă asupra faptului că toţi copiii au nevoie, încă de la vârste fragede, de un sistem de cenzuri morale foarte bine pus la punct, bazat pe activarea consecinţelor pozitive şi negative ce decurg în mod logic sau natural din faptele lor. Acest sistem de valori morale, dar mai ales de consecinţe (sau costuri) sociale neplăcute ce depăşesc în mod disproporţionat beneficiile comportamentelor antisociale se doreşte a fi un mecanism automat de frânare a tendinţelor psihopate, o „protezã cognitiv-comportamentală" care, prin utilizarea de la vârste fragede, în mod repetat şi consecvent în timp, să devină a doua natură pentru persoanele care suferă de psihopatie şi care să-i împiedice să pună în act tendinţele lor naturale, determinându-i să se comporte adecvat din punct de vedere social. Însă oricât de bine pus la punct ar fi un astfel de sistem de protecţie, în absenţa unui fundament solid, a unui „nucleu dur" născut din convingeri, credinţe şi valori la care individul aderă intim, există riscul ca întregul edificiu să se prăbuşească în condiţiile în care în viaţa individului sau în societate apar situaţii deosebite precum crize, tranziţii, anarhie, anomie, conflicte armate, catastrofe şi dezastre naturale.

Concluzii

"Prinţesa Alice" şi-a dovedit în mod repetat funcţionalitatea şi cu alţi copii decât doar cu cei aleşi de autorii experimentului lui Piazza, iar acest lucru s-a întâmplat fără nici cea mai mică dovadă a existenţei sale. Ţinând cont de această concluzie remarcabilă, nu poţi să nu te întrebi cu cât mai bine va funcţiona divinitatea în formarea morală a individului, cu toate dovezile pe care oameni din toate timpurile, din toate culturile şi etniile şi de toate condiţiile le-au adus drept mărturie. Creştinii cunosc ceea ce Biblia ne spune şi anume că: "începutul înţelepciunii este frica de Dumnezeu". Iată că ştiinţa vine să susţină astăzi ceea ce ne este revelat de mii de ani. Astfel de experimente şi de cercetări ar trebui să pună pe gânduri pe toţi aceia responsabili de întocmirea curriculelor şcolare pentru introducerea educaţiei religioase şi spirituale de la vârste cât mai fragede în unităţile de învăţământ şi aceasta deoarece iată, psihologia o dovedeşte astăzi ca fiind esenţială în formarea prosocială a caracterului individului.

Formarea conştiinţei, a probităţii morale şi a caracterului la copii ar trebui să fie o prioritate pentru toate politicile educaţionale de oriunde din lume. Familiile pot fi deseori depăşite, iar în multe cazuri se pot dovedi medii total nepotrivite

CEEOL copyright 2026

CEEOL copyright 2026

pentru formarea caracterului prosocial al copiilor lor. Singuri, cei mai mulţi părinţi nu pot face faţă acestui scop atât de important. Beneficiile formării prosociale a caracterului şi personalităţii individului sunt resimţite de întreaga societate. De aceea, şi responsabilitatea trebuie să fie un socială, nu doar individuală. O responsabilitate uriaşă pe care avem nevoie să ne-o asumăm deplin. Experimentul lui Jarred Piazza, precum şi experimentele celorlalţi psihologi amintite aici ne reconfirmă rolul educaţiei religioase din fragedă pruncie pentru dezvoltarea conştiinţei şi probităţii morale la copii.

Încă din antichitate şcoala a fost asociată şi s-a dezvoltat în strânsă legătură cu convingerile religioase, funcţionând adesea pe lângă temple, sinagogi, biserici, moschei. Drumul spre laicizarea şcolii şi a procesului de învăţământ a fost nivelat de cele două mari sisteme dictatoriale asociate doctrinelor naţional-socialiste (nazistă) şi comunistă, două doctrine politice, sociale, culturale şi economice mutante care şi-au dovedit grabnic eşecul total. Dumnezeu şi educaţia copiilor întru Dumnezeu a fost înlocuit de liderul politic dictator şi cultul personalităţii acestuia. Astfel se şi explică fervoarea adepţilor şi teroarea dezlănţuită asupra celor care s-au opus aderării la noul cult şi, în mod deosebit împotriva clerului.

Experimentul social, politic, economic, dar şi psihologic care are loc în Coreea de Nord de 70 de ani încoace evidenţiază din plin acest lucru. În locuinţele cetăţenilor nord-coreeni, portretul liderului este la loc de cinste, adesea transformat într-un altar; în faţa portretului sunt aduse lumânări aprinse şi flori, iar oamenii i se închină cu plecăciuni. Dacă în Egiptul antic, Faraonul era considerat ca având natură divină, fără a-i înlocui însă pe zei, ci, dimpotrivă, recunoscându-le şi respectându-le autoritatea, în Coreea de Nord, aşa cum s-a întâmplat şi în URSS în timpul regimului lui Stalin, şi în Germania lui Hitler sau în România ceauşistă, portretul liderului politic devine o icoană menită să înlocuiască însăşi Divinitatea pe care o dezavuează şi o combate. Din păcate, lucrurile nu au revenit la normal nici după eşecul celor două mari sisteme. Geopolitica şi condiţiile economice şi sociale de după cel de-al doilea război mondial, cu dezagregarea imperiilor coloniale au adus în Europa Occidentală valuri de imigranţi de alte religii şi confesiuni. Măsurile *politically correct* menite să garanteze respectarea libertăţii de opinie şi a libertăţii religioase a tuturor cetăţenilor, au scos educaţia religioasă din curricula şcolară şi din mediul şcolar pentru a evita apariţia unor posibile discriminări, tensiuni, dispute şi conficte. Intenţia a fost una bună - şcoala devenind un teritoriu neutru unde toţi copiii, indiferent de orientarea religioasă, primesc educaţie şi sunt instruiţi ca cetăţeni cu drepturi egale, diriguitorii lăsând în seama familiei grija pentru educaţia spirituală. Scopul iniţial a fost atins (deşi, nu cu aceeaşi eficienţă pretutindeni), însă efectul secundar nedorit a fost pierderea treptată a convingerilor şi trăirilor spirtuale autentice. Consumerismul a desăvârşit opera de laicizare înlocuind slujbele şi ritualurile religioase cu vizite la mall, ieşiri de weekend în afara oraşului şi alte obiceiuri seculare.

CEEOL copyright 2026

CEEOL copyright 2026

În multe ţări din Europa, bisericile sunt pline mai ales la nunţi, botezuri şi înmormântări, şi mai degrabă goale la slujba Sfintei Liturghii. Spovedania şi Împărtăşania au devenit noţiuni seminecunoscute sau complet necunoscute pentru o însemnată parte a populaţiei cu vârsta sub treizeci de ani, iar rugăciunile sunt rostite arar, mai ales în situaţii de criză sau tragice. Chiar şi în ţările ortodoxe şi, evident, în România, sunt mulţi cetăţeni deranjaţi de ideea educaţiei religioase în şcoală. În multe familii s-a pierdut practica rugăciunii (sau nu a existat niciodată) şi preceptele după care viaţa s-a derulat sute de ani (convieţuire prin căsătorie, participarea la slujbele religioase, rugăciune, post, spovedanie, împărtaşanie, îngroparea celor decedaţi etc) au fost înlocuite de alte obiceiuri.

Problema nu constă neapărat în aceste obiceiuri noi, rupte de ceea ce presupune conduita şi cerinţele creştine. Multe dintre aceste obiceiuri nu sunt în mod vizibil şi direct dăunătoare nimănui şi nici societăţii. Problema este că aceste obiceiuri sunt reflectarea unui vid spiritual, a lipsei de credinţă profundă, a lipsei convingerii autentice în Dumnezeu, a dubiului, a îndoielii şi a tendinţei de a abandona trăirea religioasă din comoditate şi/sau din lipsă de instruire. Or, acest vid spiritual este tocmai fondul propice pentru apariţia şi instalarea unor tulburări psihice individuale (de exemplu, anxietate, disperare, depresie, criză existenţială) şi a comportamentelor autoagresive, autosabotoare şi antisociale. Laicizarea societăţii are, culmea ironiei, partea ei de vină chiar în radicalizarea tinerilor musulmani din Europa şi America. Este foarte simplu să aruncăm vina asupra celor care îi racolează manipulându-le sensibilităţile, vulnerabilităţile, disperarea, sentimentul de eşec, nevoia de validare, de apreciere, de recunoaştere, de a da sens vieţii lor. Realitatea este că viaţa lor fără de Dumnezeu a căscat în ei un vid spiritual şi psihologic pe care oricine li-l poate umple cu orice: promisiuni, doctrine, recompense (între care răzbunarea este doar una dintre cele mai râvnite). Orice este mai bine decât nimicul care le devorează psihicul şi existenţa. Orice, inclusiv moartea în numele unui Dumnezeu pe care nu au ajuns să îl cunoască însă cu adevărat niciodată.

Prezenţa invizibilă permanentă omnipotentă şi omniscientă care ne cenzurează comportamentele inadecvate chiar şi în absenţa constrângerilor sociale, a devenit pentru mulţi indivizi, mai ales pentru copii şi tineri, din ce în ce mai slabă. Candela credinţei în Dumnezeu s-a stins în multe cămine, dar mai ales în multe suflete.Vocea profundă a conştiinţei noastre care aderă în mod intim la Dumnezeu, vocea imposibil de acoperit a fricii de pedeapsa divină din mintea noastră devine pentru mulţi indivizi tot mai îndepărtată. Pentru mulţi alţii, deja a amuţit de mult. Ar trebui să ne întrebăm cum ne va fi dacă această voce va amuţi pentru toţi? Ar fi util să ne întrebăm cum ne-ar fi dacă această voce s-ar auzi puternic pentru toţi...

CEEOL copyright 2026

CEEOL copyright 2026

The Role of Religious Education in the Formation of Children's Character, Astra Salvensis, V (2017), no. 9, p. 73-81

CEEOL copyright 2026